

NETO ALGAS SALĪDZINOŠĀ IZPĒTE SASKAŅĀ AR LATVIJAS UN LIETUVAS NODOKĻU LIKUMDOŠĀNU

COMPARATIVE STUDY OF NET SALARY UNDER LATVIAN AND LITHUANIAN TAX LEGISLATION

Sņežana Lukša

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, snezhana1911@inbox.lv, Rēzekne, Latvija
Zinātniskā vadītāja: *Iveta Mietule Dr.oec. profesore*

Abstract. *Wages are remuneration for the use of human labour at a given time, it is a social guarantee for the well-being of people, and each worker has a significant net salary on hand, formed by applying labour taxes to gross wages. In Latvia, the tax system is constantly changing, such changes have a negative impact on economic outcomes and citizens' incomes, because labour tax rates remain relatively high, the tax burden for minimum wage recipients is high and they cannot fully benefit from tax incentives. The study carried out a theoretical description of net salary, calculated and compared the impact of labor taxes on the net salary size of the worker in Latvia and Lithuania.*

Keywords: *labor taxes, net salary, tax incentives, tax legislation.*

Ievads

Darba samaksa ir atlīdzība par cilvēka darbaspēka izmantošanu noteiktā laikā, tā ir sociālā garantija cilvēku labklājībai, katram strādājošajam ir nozīmīgs neto algas apmērs, ko saņem uz rokas, tas veidojas, piemērojot darbaspēka nodokļus bruto darba samaksai. Darbaspēka nodoklis ir maksājumu kopums, kurā ietver iedzīvotāju ienākuma nodokli un valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas darba ņēmējam, ieskaitot visus ar likumu paredzētos nodokļu atvieglojumus. Tie ir aktuāli jebkuram strādājošajam, jo būtiski ietekmē neto algas lielumu.

Latvijā nodokļu sistēma mainās nepārtraukti, šādas izmaiņas negatīvi ietekmē ekonomikas rezultātus un iedzīvotāju ienākumus, jo darbaspēka nodokļu likmes paliek salīdzinoši augstas, attiecīgi minimālās algas saņēmējiem nodokļu slogs ir liels, un tie nevar pilnā apmērā izmantot nodokļu atvieglojumus, tāpēc nākas secināt, ka darbaspēka nodokļu piemērošanas sistēma nav pārdomāta.

Pētījuma ietvaros tiek salīdzināta Latvijas un Lietuvas darbaspēka nodokļu piemērošanas kārtība darba samaksai un to ietekme uz neto algas lielumu, saskaņā ar reglamentējošo likumdošanu, ņemot vērā realizēto 2018.gadā abās valstīs nodokļu reformu.

Autore praktiskās daļas izpēti veica pēc Latvijas un Lietuvas aktuālās likumdošanas uz 01.01.2019.

Raksta mērķis ir raksturot neto darba algas teorētiskos aspektus un izvērtēt darbaspēka nodokļu sloga ietekmi uz neto algu Latvijā un Lietuvā.

Pētījuma uzdevumi:

1. Raksturot neto algas būtību.
2. Aprēķināt un salīdzināt darbaspēka nodokļu sloga ietekmi uz strādājošā neto algas lielumu Latvijā un Lietuvā.
3. Izdarīt secinājumus un izstrādāt priekšlikumus.

Raksta mērķa sasniegšanai pielietojamās pētniecības metodes: monogrāfiskā metode – jēdzienu raksturošana, grafiskā metode – datu atspoguļošana tabulas formātā, analīzes un sintēzes metode – iegūto datu aprakstīšana un salīdzināšana.

Neto algas teorētiskie aspekti

Katram strādājošajam nozīmīga ir darba alga, jo tā ir atlīdzība par cilvēka spēju un darba izmantošanu noteiktā laikā, neto darba alga ir kā sociālā garantija cilvēku labklājībai un tiek

apskatīta no dažādiem viedokļiem. Akadēmiskā terminu datubāze AkadTerm darba samaksu skaidro - **darba samaksa** ir samaksa par padarīto darbu. Darbiniekam var maksāt gan naudā, gan ar materiālām vērtībām, vai kombinējot vienu un otru. Strādnieku darba samaksai izmanto divas pamatformas: laika un gabalalgu (*Akadēmiskā terminu datubāze AkadTerm, 2000.*). Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvalde neto algas būtību definē šādi - **neto darba samaksa** ir samaksa, kas tiek aprēķināta, no bruto darba samaksas atņemot valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas, ko maksā strādājošie, un iedzīvotāju ienākuma nodokli (*LR Centrālā statistikas pārvalde, 2018.*). Savukārt AB ways informatīvajā portālā neto algu definē šādi - **neto alga** (saukta arī alga uz rokas) ir darba algas summa, kuru saņem darbinieks. Lai iegūtu neto algu, no bruto algas tiek atskaitīti visi nodokļi (iedzīvotāju ienākuma nodoklis un valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas) (*AB ways grāmatvedība un komercietības, 2012.-2019.*).

Aplūkojot dažādu autoru definīcijas, var secināt, ka neto alga ir darba alga, ko darbinieks saņem uz rokām par padarīto darbu, kas tiek aprēķināta no bruto darba algas, atskaitot iedzīvotāju ienākuma nodokli (turpmāk - IIN) un darba ņēmēja valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas (turpmāk - VSAOI). Vispārīgā neto algas aprēķināšanas formula piedāvāta 1.attēlā.

$$\boxed{\text{Neto alga}} = \boxed{\text{Bruto darba alga}} - \boxed{\text{VSAOI}} - \boxed{\text{Aprēķinātais IIN}}$$

1. attēls. **Neto algas aprēķināšanas formula** (autorei veidota)

Neto alga veidojas no bruto darba samaksas atņemot, iedzīvotāju ienākuma nodokli un valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas jeb darbaspēka nodokļus. Zinātniskajā literatūrā definē šādus iedzīvotāju ienākuma nodokļa aspektus:

- Iedzīvotāju ienākuma nodoklis būtiski ietekmē iedzīvotāju ienākumus, jo tas ir lielākais darbaspēka nodoklis, kuru iedzīvotāji, ja varētu izvēlēties, labprāt nemaksātu, bet šis nodoklis ir noteikts ar likumu, līdz ar to tas ir obligāts maksājums, un tas, cik nodoklis būs augsts, ir atkarīgs no valdības lēmuma, kuru var ietekmēt dažādas situācijas, piemēram, ekonomiskais stāvoklis valstī (*Landsberga, 2014., 110.lpp.*).
- Iedzīvotāju ienākuma nodoklis attiecas uz visiem ienākumiem, ko radījušas fiziskas personas, neatkarīgi no ienākuma avota (*Malecka-Ziembińska, 2008, p.20*).
- No Lietuvas valsts viedokļa, iedzīvotāju ienākuma nodoklis ir viens no svarīgākajiem nodokļiem Lietuvas nodokļu sistēmā fiskālās efektivitātes ziņā. Lietuva kopā ar Latviju un vairākām citām ES dalībvalstīm mēģina saglabāt starptautiskās konkurences priekšrocības, piemērojot proporcionālas nodokļu likmes (*Bikas et al., 2014, p.95*).

Savukārt Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas skaidro, ka valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas ir ar likumu noteikts obligāts maksājums speciālā budžeta kontā, kas dod tiesības sociāli apdrošinātai personai saņemt likumā noteiktos sociālās apdrošināšanas pakalpojumus (*Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra, 2018.*).

Apkopojot iepriekš minētās darbaspēka nodokļu definīcijas, tiek secināts, ka iedzīvotāju ienākuma nodoklis ir lielākais darbaspēka nodoklis, kas būtiski ietekmē iedzīvotāju ienākuma lielumu, kā arī ienākumam tiek piemērotas valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas, kas dot iespēju apdrošinātam personām saņemt noteiktus apdrošināšanas pakalpojumus.

Neto darba algas praktiskās aprēķināšanas salīdzinošā izpēte

Latvijā darbaspēka nodokļus reglamentē:

- iedzīvotāju ienākuma nodokli reglamentē 11.05.1993. likums „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”, kurš stājies spēkā ar 01.01.1994. (*Par iedzīvotāju ienākuma nodokli, 1994.*).
- valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas reglamentē 01.10.1997. likums „Par valsts sociālo apdrošināšanu”, kurš stājies spēkā ar 01.01.1998. (*Par valsts sociālo apdrošināšanu, 1998.*).

Lietuvā darbaspēka nodokļus reglamentē:

- iedzīvotāju ienākuma nodokli reglamentē 02.07.2002. likums „Iedzīvotāju ienākuma nodokļa likums”, kurš stājies spēkā ar 01.01.2003. (*Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas, 2002.*).
- valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas reglamentē 21.05.1991. likums „Valsts sociālās apdrošināšanas likums”, kurš stājies spēkā ar 31.05.1991. (*Valstybinio socialinio draudimo įstatymas, 1991.*).

Šie likumi reglamentē, ka ar iedzīvotāju ienākuma nodokli apliek visu veidu darba atlīdzību, kā arī bruto darba samaksai tiek piemērotas valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas (1.tabula).

1. tabula

IIN un VSAOI likmju un atvieglojumu salīdzinājums Latvijā un Lietuvā 2019.gadā
(autores veidota pēc *Par iedzīvotāju ienākuma nodokli, 1993.*; *Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas, 2002.*; *Balčius, 2019*)

Rādītāji	Latvijā	Lietuvā
IIN likme, %	20 un 23	20
Diferencētais neapliekamais minimums, eiro	0-230 (atkarībā no ienākuma līmeņa)	0-300 (atkarībā no ienākuma līmeņa)
Atvieglojums par apgādājamo, eiro	230	Atcelts
VSAOI likme (darba ņēmējam), %	11	19,5

Starp Latviju un Lietuvu pastāv atšķirības šādos faktoros: Latvijā algota darba ienākumam IIN likme ir 20% un 23% atkarībā no ienākuma apjoma, savukārt Lietuvā IIN pamatlikme ir 20%. Lietuvā maksimālais neapliekamā minimuma apmērs ir augstāks par 70 eiro nekā Latvijā, salīdzinot VSAOI darbiniekam, Lietuvā ir par 8,5 procentpunktiem lielākas nekā Latvijā. Latvijas likumdošanā pastāv atvieglojums par apgādājamo 230 eiro, kuru var saņemt, ja ģimenē ir viens vai vairāki bērni, savukārt Lietuvas likumdošanā no 2018.gada atvieglojums par apgādājamo ir atcelts.

Pamatojoties uz 1.tabulas veikto nodokļu likmju un atvieglojumu salīdzinošo izpēti Latvijā un Lietuvā, pētījuma ietvaros tiek aprēķināti praktiskie piemēri IIN un VSAOI piemērošana darba samaksai un neto darba algas veidošanās abās valstīs (2. un 3.tabula).

2.tabula

Neto darba algas veidošanās Latvijā noteiktai minimālai mēnešalgai saskaņā ar Latvijas un Lietuvas nodokļu likumdošanas prasībām

(autores veidota pēc *regulējošās likumdošanas 2019.gadā*)
(eiro)

Nr.	Posteņi	Latvijā	Lietuvā
1.	Bruto alga	430	430
2.	Darba ņēmēja VSAOI	$430 \cdot 0,11 = 47,30$	$430 \cdot 0,195 = 83,85$
3.	Apliekamais ienākums	$430 - 47,30 - 230 = 152,70$	$430 - 300 = 130$
4.	Aprēķinātais IIN	$152,70 \cdot 0,20 = 30,54$	$130 \cdot 0,20 = 26,00$
5.	Neto alga	$430 - 47,30 - 30,54 = \mathbf{352,16}$	$430 - 83,85 - 26,00 = \mathbf{320,15}$

Veicot aprēķinus, tika pieņemts, ka abās valstīs darba ņēmējam apgādājamo nav un ir iesniegta nodokļu grāmatiņa. Salīdzinot darba ņēmēja neto algu Latvijā un Lietuvā noteiktai minimālai mēnešalgai Latvijā un pie vienādiem nosacījumiem, strādājošais Latvijā saņem vairāk par 32,01 eiro nekā strādājošais Lietuvā.

Savukārt šajā paša piemērā pieņemot, ka darba ņēmējam gan Latvijā, gan Lietuvā ir viens apgādājamais, Lietuvā ne kas nemainās neto alga paliek tā pati 320,15 eiro, jo Lietuvas likumdošana neparedz nodokļu atvieglojumus par apgādājamo, toties Latvijas likumdošanā ir noteikts atvieglojums par vienu apgādājamo 230 eiro, līdz ar to šajā situācijā darba ņēmējs pilnā apmērā nodokļu atvieglojumus nevar izmantot, jo alga ir par mazu un neveidojas apliekamais ar IIN ienākums:

$$430 - 47,30 \text{ (VSAOI 11\%)} - 230 \text{ (neapliekamais minimums)} - 230 \text{ (atvieglojums par apgādājamo)} = -77,30$$

Līdz ar to darbspēka nodokļu sistēma Latvijā nav stabila un pārdomātā līdz galam.

Pieņemot, ka darba ņēmējam gan Latvijā, gan Lietuvā ir noteikta vidējā darba samaksa Latvijā 1077 eiro (*LR Centrālā statistikas pārvalde, 2018.*) un viens apgādājamais, Lietuvā neto alga veidojas 695,93 eiro, jo nodokļu atvieglojums par apgādājamo likumā nav paredzēts, savukārt darba ņēmējam Latvijā neto alga veidojas:

$$1. \quad 1077 - 118,47 \text{ (VSAOI 11\%)} - 230 \text{ (atvieglojums par apgādājamo)} = 728,55 * 0,20 = 145,71 \text{ eiro}$$

$$2. \quad 1077 - 118,47 - 145,71 = 812,82 \text{ eiro neto alga.}$$

Pēc aprēķiniem, tiek secināts, ka ar vienu apgādājamo un pie vienādiem nosacījumiem par 116,89 eiro vairāk neto algu saņem strādājošais Latvijā. Neskatoties uz nodokļu sistēmas atšķirībām abās valstīs, pēc nodokļu ieturēšanas abos gadījumos lielāku neto darba algu saņem strādājošais Latvijā.

3.tabula

Neto darba algas veidošanās vidējai darba samaksai Latvijā saskaņā ar Latvijas un Lietuvas nodokļu likumdošanas prasībām

(autores veidota pēc regulējošās likumdošanas 2019.gadā)

(eiro)

Nr.	Posteņi	Latvijā	Lietuvā
1.	Bruto alga	1077	1077
2.	Darba ņēmēja VSAOI	$1077 * 0,11 = 118,47$	$1077 * 0,195 = 210,01$
3.	Apliekamais ienākums	$1077 - 118,47 = 958,53$	$1077 - 221,70 = 855,30$
4.	Aprēķinātais IIN	$958,53 * 0,20 = 191,71$	$855,30 * 0,20 = 171,06$
5.	Neto alga	$1077 - 118,47 - 191,71 = \mathbf{766,82}$	$1077 - 210,01 - 171,06 = \mathbf{695,93}$

Veicot aprēķinus, tika pieņemts, ka abās valstīs darba ņēmējam apgādājamo nav, ir iesniegta nodokļu grāmatiņa un Latvijas likumdošana paredz, ka šajā konkrētajā piemērā neapliekamais minimums algai netiek piemērots, savukārt Lietuvas likumdošana paredz aprēķināto neapliekamā minimuma apmēru 221,70 eiro.

Salīdzinot darba ņēmēja neto algu noteiktai vidējai darba samaksai Latvijā-1077 eiro (*LR Centrālā statistikas pārvalde, 2018.*), starp Latviju un Lietuvu pastāv būtiskas atšķirības, strādājošais Latvijā par 70,89 eiro saņem vairāk nekā strādājošais Lietuvā.

Šajā pētījumā salīdzinošā izpēte liecina, ka Baltijas valstis ir dažādas pēc savām izstrādātām nodokļu sistēmām, tas ietekmē uz neto darba algas apjomu, jo pie vienādiem nosacījumiem un pie vienādas darba samaksas, strādājošā neto ienākums starp Latviju un Lietuvu būtiski atšķiras.

Secinājumi un priekšlikumi

Secinājumi:

1. Pētot dažādus avotus, var secināt, ka neto darba alga tiek definēta kā atlīdzība, ko darbinieks saņem uz rokām par padarīto darbu noteiktā laikā, kas tiek aprēķināta no bruto darba algas, atskaitot iedzīvotāju ienākuma nodokli un darba ņēmēja valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas, piemērojot ar likumu noteiktus nodokļu atvieglojumus.
2. Salīdzinot Latvijas un Lietuvas nodokļu likumdošanu būtiskas atšķirības pastāv: darba ņēmējam Latvijā ir noteikts atvieglojums par apgādājamo 230 eiro, bet Lietuvā no 2018. gada atvieglojums par apgādājamo ir atcelts, kā arī būtiski atšķiras diferencētais neapliekamā minimuma apmērs, tas ietekmē uz apliekamo ar iedzīvotāju ienākuma nodokli ienākuma summu, līdz ar to arī uz neto algas lielumu.
3. Pēc veiktajiem aprēķiniem, salīdzinot Latvijas un Lietuvas nodokļu piemērošanas sistēmu, var secināt, ka darbaspēka nodokļu slogs darba ņēmējam Latvijā ir lielāks nekā Lietuvā, jo strādājošajam Latvijā no darba samaksas pie noteiktas valstī minimālās mēnešalgas par 4,54 eiro un pie noteiktas vidējas darba samaksas Latvijā par 20,65 eiro iedzīvotāju ienākuma nodokli atskaita vairāk nekā strādājošajam Lietuvā.
4. Pēc praktiskajā daļā esošajiem aprēķiniem, salīdzinot neto darba algas lielumu vienlīdzīgās situācijās Latvijā un Lietuvā, var secināt, ka strādājošais Latvijā neto algu saņem ievērojami lielāku, nekā strādājošais Lietuvā, tāpēc darba ņēmējam labvēlīgākā darbaspēka nodokļu politika ir Latvijā, šādas atšķirības ietekmē dažādas nodokļu likmes un sistēmas valstīs.

Priekšlikumi:

1. Latvijas Republikas Saeimai un Ministru kabinetam ir jāmazina nevienlīdzība darbaspēka nodokļu piemērošanas kārtībā, lai arī minimālās mēnešalgas saņēmēji varētu vienlīdz saņemt pilnā apmērā nodokļu atbrīvojumus, kas nodrošinātu papildu ienākumu un pozitīvi ietekmētu pirkjspēju.
2. Lietuvas Republikas valdībai ir jāatrod iespēja samazināt darbaspēka nodokļu slogu, samazinot darba ņēmēja valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu likmi, rezultātā tas palielinās algota darbinieka neto ienākumus, līdz ar to pieaugs darbinieka maksātpēja un pirkjspēja.

Izmantotā literatūra un avoti

1. *Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas* (02.07.2002.). Lietuvos Respublikos įstatymas su pakeitimais, padarytais iki 01.01.2019. Atgauta 04.04.2019 iš <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C677663D2202>
2. *Par iedzīvotāju ienākuma nodokli* (11.05.1993.). LR likums ar groz. līdz 01.01.2019. <https://likumi.lv/doc.php?id=56880>, sk. 04.04.2019.
3. *Par valsts sociālo apdrošināšanu* (01.10.1997.). LR likums ar groz. līdz 01.01.2019. <https://likumi.lv/doc.php?id=45466>, sk.04.04.2019.
4. *Valstybinio socialinio draudimo įstatymas* (21.05.1991.). Lietuvos Respublikos įstatymas su pakeitimais, padarytais iki 01.01.2019. Atgauta 04.04.2019 iš <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.0F9036415DBD/ELRcDZtQWA>
5. AB ways grāmatvedība un komercietības (2012-2019). *Algu aprēķināšanas pakalpojumi*. <https://www.abways.lv/gramatvedibas-uzskaite/algu-aprekinasanas-pakalpojumi>, sk. 05.04.2019.
6. Akadēmiskā terminu datubāze AkadTerm (2000). *Alga*. <http://termini.lza.lv/term.php?term=alga&list=alga&lang=LV>, sk. 05.04.2019.
7. Balčius, G. (2019). Mokesčių įstatymų pakeitimai, įsigaliosiantys nuo 2019 sausio 1 d. Atgauta 06.04.2019 iš <https://www.ellex.lt/lt/naujienos/news/mokesciu-istatymu-pakeitimai-isigaliosiantys-nuo-2019-sausio-1-d/43237>
8. Bikas, E., Subačiene, R., Astrauskaite, I., Keliuotytė-Staniulėnienė, G. (2014). Evaluation of the personal income progressive taxation and the size of tax-exempt amount in Lithuania. *Ekonomika*, 93(3), pp. 84-101. Retrieved April 6, 2019 from <http://www.zurnalai.vu.lt/ekonomika/article/view/3882/2694>

9. Landsberga, D. (2014). Iedzīvotāju ienākuma nodokļa ietekme uz iedzīvotāju labklājību. *Tautsaimniecības attīstība: problēmas un risinājumi. Studentu un docētāju 16.zinātniski praktiskās konferences rakstu krājums*. Rēzekne: RA izdevniecība, 110.-118.lpp.
10. LR Centrālā statistikas pārvalde (2018). *Mēneša vidējā un reālā darba samaksa*. <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/socialie-procesi/darba-samaksa/tabulas/metadati-menesa-videja-un-reala-darba-samaksa>, sk. 04.04.2019.
11. LR Centrālā statistikas pārvalde (2018). *Strādājošo mēneša vidējā darba samaksa pa darbības veidiem pa mēnešiem (euro)*. https://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/sociala/sociala_dsamaksa_isterm/DS040m.px/table/tableViewLayout1/, sk. 06.04.2019.
12. Małecka-Ziemińska, E. (2008). Personal income taxation in Poland. *Ekonomika*, 84, pp. 16-28. Retrieved April 6, 2019, from <http://www.journals.vu.lt/ekonomika/article/view/5119/3376>
13. Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra (2018). *Iemaksas*. <http://www.vsaa.lv/lv/pakalpojumi/stradajosajiem/iemaksas#>, sk. 05.04.2019.

Summary

The aim of the research: to describe theoretical aspects of net wages and assess the impact of labour tax burden on net wages in Latvia and Lithuania. In the result of the research study, the author concluded that, net salary means the remuneration received by the employee on hand for work rendered within a specified time, calculated from the gross salary, minus the personal income tax and the mandatory contribution of the State social insurance of the worker, applying the statutory tax incentives.

Tax systems is different in the Baltic States, labour tax burden is significantly higher for the worker in Latvia than in Lithuania. Comparing the tax legislation of Latvia and Lithuania, there are significant differences: a worker in Latvia has a relief of EUR 230 for a dependant, but in Lithuania the relief for a dependant has been removed from 2018, as well as a significant difference in the differentiated amount of the non-taxable minimum, which has an impact on the taxable amount of income, and thus on the net salary. By comparing the size of the net salary in equal situations in Latvia and Lithuania, it can be concluded that a worker in Latvia receives a net salary more than a worker in Lithuania